

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Лотоцького Віталія Володимировича**
«УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА СТАНИСЛАВОВА (1848–1914 рр.)
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Комплексне вивчення української громади Станиславова періоду 1848–1914 років є важливим для розуміння процесів урбанізації та національного відродження на західноукраїнських землях.

Дослідження міської української спільноти Станиславова дозволяє простежити особливості формування модерної української нації в умовах багатонаціонального міста Австро-Угорської імперії. Аналіз соціальної структури, економічної діяльності та культурно-освітнього життя української громади міста дає можливість зрозуміти специфіку урбанізаційних процесів серед українського населення Галичини.

Урбаністичний підхід до вивчення української громади Станиславова розкриває механізми адаптації українців до міського середовища та їх роль у розвитку міської інфраструктури. Використання методології урбаністичних досліджень дозволяє по-новому оцінити значення міста як центру українського національного руху в Галичині.

Актуальність теми підсилюється необхідністю вивчення історичного досвіду співіснування різних національних громад в умовах міського середовища.

Дослідження української громади Станиславова крізь призму урбаністики допомагає зрозуміти витоки сучасних міських процесів у регіоні. Вивчення даної теми є важливим для розуміння особливостей формування міської ідентичності українців та їхньої ролі в розвитку міста.

Тож у контексті викладених вище аспектів актуальність дисертації Лотоцького Віталія Володимировича «Українська громада Станиславова (1848–1914 рр.)» знаходиться поза всяким сумнівом і поява цієї роботи може тільки вітатись.

Структура роботи має необхідні складові елементи і підпорядкована досягненню поставленої мети. Робота складається з двомовної анотації, вступу, трьох розділів, висновків списку використаних джерел, що включає 387 позицій, а також з додатків.

У вступі переконливо обґрунтована актуальність дослідження зазначений зв'язок роботи з науковою тематикою кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Визначені мета та дослідницькі завдання, об'єкт та предмет, хронологічні та географічні межі роботи, методологія, наукова новизна дослідження, сформульоване його практичне значення, наведено дані стосовно апробації його результатів.

Стосовно публікацій з теми дисертації, то автор наводить п'ять публікацій у фахових виданнях України. Причому перше з них, за хронологією відноситься ще до 2010 року, що свідчить про те що автор над даною проблематикою працює тривалий час.

У розділі 1 «Історіографічні, джерелознавчі та методологічні засади дослідження» дисертант демонструє свою обізнаність історіографічним доробком із досліджуваної ним проблематики.

Керуючись історико-хронологічним принципом автор поділив історіографію на періоди: довоєнний (до 1939 р.), радянський (1940 р. – кінець 1980-х рр.) та сучасну українську історіографію.

Автор детально аналізує першу ґрунтовну працю з історії міста викладача Станиславівської гімназії Алоїза Шарловського. «Станиславів і Станиславівський повіт з погляду історичного та географічно-статистичного» (1887), справедливо зауважуючи, що праця названого автора лягла в основу

більшості досліджень з історії Станиславова пізнішого періоду, як українських, так і польських дослідників.

Характеризуючи радянську історіографію, автор відзначив, що радянські дослідники акцентували на соціально-економічних і демографічних процесах розвитку регіону.

Використовуючи проблемно-хронологічний підхід він аналізує основні дослідження із станиславознавства починаючи з XIX століття і завершуючи сьогоденням.

Доволі детально автор характеризує першоджерельну базу дослідження, яка нараховує 107 позицій.

Дослідник зазначає, що найбільш інформативними є фонди ЦДІАУЛ, оскільки тут представлено значний пласт документів щодо діяльності української громади Станиславова.

На думку автора, архівні джерела є важливою складовою джерельної бази його дослідження, насамперед тому, що вони містять вагомий пласт первинної інформації, яка ще не вводилася в науковий обіг та збагачує дослідження в плані наукової новизни. Також судячи з слів автора, архівні джерела охоплюють практично всі сфери міського життя – суспільно-політичну, духовно-культурну, господарсько-економічну та релігійно-освітню, що дає можливість провадження комплексного дослідження проблематики щодо української громади в системі міського устрою Станиславова під австрійською владою.

У підрозділі 1.3 «Методологія дослідження та категоріально-понятійний апарат» автор переконливо доводить, що дане наукове дослідження реалізується в межах історичної урбаністики, що як науковий напрям є популярною для західної історичної школи й набуває популярності в Україні. А це дозволяє відтворити індивідуальне обличчя міста із залученням даних географії, статистики, психології. (С. 52)

В роботі зазначається, що моделювання міської історії, зокрема відтворення суспільного і побутового життя української громади

Станиславова в її сучасному баченні, має базуватися на розгляді міста як складної геокультурної системи, у нерозривній єдності її територіально-географічних, соціально-економічних, духовних вимірів. (С. 54)

Для вирішення поставлених завдань, автор залучив кілька груп методів, які базуються на принципах системності, історизму, науковості, гуманізму, світоглядного плюралізму та інтегративності знань.

Усі вони чітко прив'язані до роботи. Автор пояснює їх значення для розкриття того чи іншого аспекту проблеми.

Характеризуючи категорійно-понятійний апарат, дослідник детально аргументував правильність та історичність назви «Станиславів», використання в роботі переважно сучасного етноніма «українці» стосовно української громади міста (хоча вживаються і терміни «русини», «руський»), а також зміст поняття «українська громада».

У розділі 2 «Соціально-економічне життя української громади Станиславова» при розгляді етнічної стратифікації населення Станиславова та визначенні місця і статусу у ній русинів-українців, дослідник справедливо зауважує, що ключову роль у визначенні етнічної (національної) належності особи в досліджуваній період відігравали насамперед мовний і релігійний чинники. Але у зв'язку з тим, що офіційна влада в Галичині, яка в останній третині XIX – на початку XX ст. складалася в абсолютній більшості з поляків, була зацікавлена у спотворенні реальної дійсності щодо національної (етнічної) структури населення. Тому статистичні дані не завжди відображають реальний стан справ.

Тому на думку автора, найчіткішим маркером, що дає змогу визначити етнічний склад населення Галичини другої половини XIX – початку XX ст. (у тому числі і Станиславова) поряд із мовою, було віросповідання.

Цілком слушним є твердження, дисертанта, про те, що українська громада Станиславова з моменту створення міста (орієнтовно 15–20 %)

значно поступалася чисельністю польській та єврейській і характеризувалася соціальною неструктурованістю. (С. 85).

Аналізуючи ступінь участі української громади Станиславова у розвитку міського господарства, дисертант спробував визначити певні кількісні та якісні показники щодо чисельності українців зайятих у ремісничих професіях, промисловості, торгівлі, транспорті, засобах комунікації, будівництві тощо.

В роботі відображені такі аспекти, як боротьба представників української громади Станиславова за соціальні права, їхня участь в кооперативному русі, та здійснено спробу висвітлення економічної діяльності українських товариств міста.

Охарактеризувавши особливості соціально-економічного життя української громади Станиславова, її місце в соціальній структурі населення міста, ремісничі та виробничі вподобання досліджуваного періоду, дисертант встановив, що:

- основними чинниками етнічної стратифікації населення Станиславова були віросповідання та мова. Завдяки численным і регулярним переписам населення в імперії Габсбургів можна констатувати, що українська громада Станиславова поступалася в кількісному плані єврейській та польській;

- назагал, палітра міжетнічних відносин у Станиславові відображала в той час типову схему національної стратифікації міст імперії Габсбургів;

- основною формою організації виробничих можливостей українців Станиславова стало створення кооперативів з 1880-х рр. Кооперативний рух, що зародився 1883 р., не тільки сприяв зростанню рівня добробуту русинів-українців, а й виступав консолідуючим фактором для українського національного руху Галичини, заохочував до економічного протекціонізму

У розділі 3 «Політичне життя, духовний і культурно-освітній розвиток української громади Станиславова» автор спробував з'ясувати, як вплинула «весна народів» 1848–1849 рр. та післяреволюційна реакція 1850-х рр. на

українську громаду Станиславова. Зокрема зазначає, що активізація громадського життя в місті на початковому етапі «весни народів» 1848 р. була пов'язана, насамперед, з учнівською та ремісничою молоддю. Акції протесту виявлялися у виступах проти окремих представників владних структур.

Детально розкрито процес становлення філії Головної Руської Ради у Станиславові та головні аспекти її діяльності.

Розглядаючи громадсько-культурну діяльність української громади та розвиток освіти в місті, дисертант звернув увагу на боротьбу за відкриття окремої української гімназії у Станиславові, яка була тривалою, через рішучий опір з боку поляків.

У дисертації автор детально зупинився на діяльності філії «Просвіти», «Руської бесіди», «Станиславівського Бояна», «Взаємної помочі українського учительства», «Українського народного театру ім. Івана Тобілевича», а також товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт».

В роботі наголошено на значному впливі І. Франка на активізацію громадсько-політичного життя української громади Станиславова. Автор детально описав два приїзди письменника до Станиславова та розкрив його взаємини з місцевими громадсько-культурними діячами.

Дослідник справедливо зазначає, що ключовим атрибутом етнічної самобутності українців Станиславова другої половини XIX – початку XX ст. була духовна складова, а створення окремої єпархії ГКЦ засвідчило насамперед про зрілість громади і про роль міста як духовно-політичного і культурного центру регіону. Усі станиславівські єпископи (Ю. Пелеш, Ю. Сас-Куїловський, А. Шептицький та Г. Хомишин), починаючи з 1885 р. і до початку Першої світової війни, активно долучалися до процесу консолідації, культурного і господарського розвитку української громади.

Висновки є змістовними та відповідають завданням поставленим дисертантом у Вступі.

Зміст автореферату розкриває основні положення дисертації.

Загалом оцінюючи позитивно рецензоване дисертаційне дослідження, варто звернути на певні недоліки та огріхи, які допустив автор.

1) Невдалим є формулювання **Об'єкту дослідження** – українська громада м. Станиславова в 1848–1914 рр. (С.17), який практично збігається з **Предметом дослідження** – соціально-економічне, культурно-освітнє, духовне та політичне життя української громади міста в досліджуваний період (С. 17). Як відомо, об'єкт повинен бути значно ширшим.

2) Незважаючи на те, що автор декларує, що виділив довоєнний період історіографії досліджуваної проблеми (до 1939 р.) (С.22). В дійсності, аналізує історіографію до закінчення Першої світової війни (С.25). Міжвоєнний період у дисертаційній роботі чомусь випадає, хоча окремі праці, які стосуються даного періоду зустрічаються у списку використаних джерел: [233] Левицька І. Українці в першій Австрійській соймі 1848–1849 р. *Життя і знання*. 1929. Ч. 3. С. 71–74. [362] Księga Pamiątkowa 1-go Gimnazjum Państw.[owego] w Stanisławowie wydana z okazji Uroczystości jubileuszowych i Zjazdu byłych uczniów w dniach 21-go I 22-go września 1928 roku. Stanisławów 1929. Nakładem Komitetu Jubileuszowego. 215 s.

3) Дисертант не використав монографію, яка має безпосередній стосунок до рецензованої дисертації: Добржанський С. Міське управління Правобережної України, Галичини і Буковини: порівняльний аналіз функціонування органів влади (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Чернівці: Друк Арт, 2021. 452 с.

В той же час міститься позиція 177. Добржанський С. Міське самоврядування Станіслава/Івано-Франківська у другій половині ХІХ ст. *Краєзнавство*. 2019. № 3. С. 6–13. Але автор так і не використав її в роботі. (Немає посилання на цю публікацію, також не знайшлося її місця в історіографічному огляді).

4) Також автор аналізує «наукові розвідки, які вийшли друком в українській діаспорі» (С. 27–29), хоча незрозуміло чому не виділяє в окремий блок проблемного характеру.

5) Так само, на С. 38 присутній аналіз ряду праць окремих польських істориків різних хронологічних періодів: Я. Мокляка, Л. Вержейського, Р. Піжановського, Г. Раковського, хоча повноцінного блоку зарубіжної історіографії немає. Навіть якщо припустити, що історія Станиславова не викликала зацікавлення в австрійських, німецьких, французьких, британських, американських істориків, то автор мав би принаймні на це вказати.

6) Викликає подив наступне твердження автора: «...Щодо інших закладів освіти у Станиславові, навчання в яких здійснювалося українською мовою, то це так звані «бурси», або недержавні освітні установи, які створювалися греко-католицькою церквою або просвітницькими організаціями» (С. 138). Напевно автор мав би знати, що бурса – це своєрідний гуртожиток, в якому мешкали малозабезпечені учні гімназій та здобувачі освіти інших закладів.

7) В роботі зустрічаються некоректні терміни: «імперський парламент» (С. 126), «вірільні мандати» (С. 169), «філіал товариства» (С. 43).

8) Робота недостатньо вичитана. По всьому тексту трапляються граматичні і стилістичні помилки, одруки. (М. Кобринської (С. 57), О. Мазурока (С. 70).

9) Незважаючи на наявність додатків, вони не мають ніякої цінності у даній дисертації через не використання їх у тексті роботи.

Проте висловлені критичні зауваження і побажання суттєво не знижують наукового рівня дисертаційного дослідження. Дисертаційна праця є завершеною самостійною і оригінальною роботою. Багатоплановість дослідження, нова постановка питань, порушені проблеми свідчать про достатній науковий рівень підготовки дисертації. Її автор добре володіє матеріалом логічно і послідовно викладає його. Робота читається доступно, сформульовані думки зрозумілі.

Вважаю що дисертація Лотоцького Віталія Володимировича «Українська громада Станиславова (1848–1914 рр.) є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має теоретичне і прикладне значення, відповідає профілю спеціалізованої вченої ради та чинним вимогам, що висуваються до дисертацій (пункти 9, 11-14) «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), нормативним актам МОН України та паспорту спеціальності, а її автор Лотоцький Віталій Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:
 кандидат історичних наук,
 доцент кафедри історії України
 Чернівецького національного
 університету імені Юрія Федьковича

Микола ГУЙВАНЮК

Директор Гуйванюк М.Р. засвідчую
 спеціальний відділ кадрів Чернівецького
 національного університету
 імені Юрія Федьковича
Гуйванюк М.Р.
 12 2024 р.

Прикарпатський національний університет
 імені Василя Стефаника
 Відділ аспірантури і докторантури
 Вх. № 03.04-30/24
 « 27 » 12 2024 р.